



## วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม

ปวาริษฐ์ โชติพงษ์วิวัฒน์

อีเมล: pavarissho039@gmail.com

### บทคัดย่อ

บทความนี้มีชื่อเรียกว่า วิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาเสรีภาพของมนุษย์ ตามปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม กับแนวคิดเรื่องโพธิจิต ใน 2 ประเด็น คือ 1) ความรู้กับความเป็นจริง 2) เป้าหมายของการศึกษากับเจตจำนงเสรี

จากการศึกษาพบว่า ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมยืนยันเสรีภาพจำเป็นต่อการศึกษา เพราะการศึกษาคือชีวิตไม่ใช่เตรียมพร้อมเพื่อชีวิต ดังนั้น ความรู้ต้องไม่ใช่ความเป็นจริงตายตัว แต่เปลี่ยนแปลงตามประสบการณ์ของแต่ละคน ความรู้เกิดจากประสบการณ์ของผู้เรียน ดังนั้น เป้าหมายและวิธีการศึกษา เป็นเจตจำนงของผู้เรียนไม่ใช่เจตจำนงของครู เพื่อการเรียนรู้ร่วมกับคนอื่นได้ แต่ถูกโต้แย้งโดยปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือสืบทอดมรดกของสังคม ดังนั้น ความรู้จึงเป็นการเข้าถึงความเป็นจริงอันตายตัวด้วยสติปัญญา เป้าหมายและวิธีการศึกษาคือพัฒนาสติปัญญาตามเจตจำนงครูผู้ถ่ายทอดความรู้ เพื่อการดำรงอยู่ได้ของสังคม

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาข้อโต้แย้งตามแนวคิดเรื่องโพธิจิต พบว่า ความรู้ไม่ใช่สิ่งตายตัว เป้าหมายและวิธีการศึกษา คือ การปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงได้ โดยไม่ปฏิเสธเจตจำนงของทุกคน เพื่ออยู่รวมกันได้โดยไม่ขัดแย้ง

จากการศึกษาผู้เขียนสนับสนุนปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม เพราะการจำกัดเสรีภาพของผู้เรียนด้วยอำนาจของครูเพียงฝ่ายเดียวทำให้เกิดความขัดแย้ง การกำหนดความรู้โดยคำนึงถึงเสรีภาพของผู้เรียนนั้นไม่ผิด เพราะโดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์ไม่อาจใช้เป็นวิถีบรรลุป้าหมายของใครได้ ข้อเสนอของผู้เขียน คือ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมควรละวางความยึดมั่น แม้ความเป็นประชาธิปไตยก็ไม่ควรยึดถือ เพราะความยึดมั่นทำให้มนุษย์ปฏิเสธเจตจำนงของคนอื่นเสมอเป็นความขัดแย้ง จนปิดกั้นโอกาสทางการศึกษา

**คำสำคัญ:** ปรัชญาพัฒนาการนิยม



## Analysis of The Progressivism Philosophy

Pavaris shotipongviwat

อีเมล: pavarissho039@gmail.com

### ABSTRACT

This article aims to study and analyze the problems of human freedom according to the progressivism philosophy and the concept of enlightenment in two dimensions: 1) the knowledge of the truth, 2) goals of education and free will. The result of the studies found that progressivism philosophy emphasis on freedom of education because education is not sustainable and preparing for life but the experience of individuality. Students will receive knowledge and wisdom by their own intellectual by setting goals and methods for developing themselves depend on their free wills. From the progressivism's perspective the teachers' role is to construct knowledge, therefore, the learners can adapt themselves for peaceful living without confliction under the changing of the society. In short, progressive philosophy points out people to leave clinging doctrine, eventually democracy because it will deny the freedom of people learning thus might blocking educational opportunities.

**Keywords:** progressivism philosophy



## 1. บทนำ

บทความนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษากับเสรีภาพของมนุษย์ เพื่อชี้ให้เห็นว่า เสรีภาพจำเป็นต่อการศึกษาอย่างไร ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้เขียนจะแย้งข้อเสนอของนักประชาธิปไตย ฝ่ายสนับสนุนปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมว่า เสรีภาพสามารถนำมนุษย์ไปสู่การเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงวัฒนธรรมและสังคมที่ดีได้อย่างแน่นอน เพราะเป้าหมายของการศึกษา คือ พัฒนามนุษย์ให้รู้จักปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีความสุข ความรู้มาจากศักยภาพของผู้เรียน ผู้เขียนจะแย้งข้อเสนอของนักปรัชญาสารัตถนิยม ฝ่ายยืนยันให้จัดการเรียนการสอนโดยเน้นบทบาทของครู ผู้ถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว เพราะเป้าหมายของการศึกษา คือ สืบทอดความรู้ ซึ่งมีได้มาจากเจตจำนงของผู้เรียน ในการวิเคราะห์ ผู้เขียนจำเป็นต้องกล่าวถึงปรัชญาสองฝ่ายที่ยังไม่ลงรอยกัน เพื่อการนำเสนอแนวคิดใหม่สำหรับการแย้งปรัชญาทั้งสองฝ่าย ผู้เขียนบทความใช้แนวคิดเรื่องโพธิจิต เป็นกรอบพิจารณา

## 2. ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ถูกก่อร่างขึ้นโดยนักคิดกลุ่มเสรีนิยม เพื่อต่อต้านรูปแบบการศึกษาดั้งเดิมที่เน้นสอนเนื้อหา บังคับให้ผู้เรียนท่องจำโดยไม่คำนึงถึงความสนใจ มุ่งพัฒนาผู้เรียนเพียงสติปัญญาเท่านั้น จนส่งผลให้ผู้เรียนขาดความริเริ่มสร้างสรรค์ ขาดความมั่นใจในตนเอง ไปไม่ได้กับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โดยเฉพาะโลกปัจจุบัน ซึ่งเปลี่ยนแปลงรวดเร็วตามค่านิยมประชาธิปไตย เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว มนุษย์ควรให้ความสำคัญกับพัฒนาการทางจิตวิทยาเพื่อการเรียนรู้ของมนุษย์ ที่เริ่มต้นขึ้น ในสังคมยุโรป ตั้งแต่ ค.ศ. 1870 (กิตติมา ปรีดีติก, 2520, หน้า 243-246)

ต่อมา จอห์น ดิวอี้ ได้ศึกษาทดลองเพิ่มเติม และเผยแพร่ จนทั่วโลก เริ่มจากประเทศสหรัฐอเมริกา ในนามของสมาคมการศึกษาพัฒนาการ เมื่อ ค.ศ.1919 ได้จัดทำหลักสูตรการศึกษาเพื่อชีวิต (The Life-Centered Curriculum) ขึ้นใช้ในโรงเรียน โดยจอห์น ดิวอี้ยกย่องปาร์คเกอร์ว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม นับตั้งแต่หลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ราว ค.ศ.1920 เรื่อยมาจนปัจจุบันนี้ ด้วยแนวคิดพื้นฐานพัฒนาการนิยมตั้งอยู่บนฐานคิดเดียวกับปรัชญาปฏิบัตินิยม โดยเชื่อว่าชีวิตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและสิ่งแวดล้อม องค์ประกอบที่มีอิทธิพลสูงสุดในการกำหนดรูปแบบวัฒนธรรมและสังคม คือ การค้นคว้า ทดลองและประสบการณ์ของมนุษย์ ซึ่งแต่ละคนประจักษ์ได้เอง ตามความเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิตของตนเอง มนุษย์ควรให้ความสำคัญกับคุณค่าของตนให้มาก ดังนั้น การศึกษาในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เมื่อถึงความจำเป็นการศึกษาไม่ใช่สอนให้คนยึดมั่นในความจริง ซึ่งถูกกำหนดไว้อย่างตายตัว หากต้องการทางปรับปรุงการศึกษา เพื่อจะเป็นแนวทางนำไปสู่การค้นพบความรู้ใหม่อยู่เสมอ

นักปรัชญากลุ่มพัฒนาการนิยมเชื่อว่า การศึกษาคือชีวิตไม่ใช่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต หมายความว่า การที่จะให้ได้มาซึ่งความรู้ นั้น มนุษย์ต้องลงมือกระทำจริงด้วยตนเองจึงจะก่อเกิดประสบการณ์ กิจกรรมการเรียนการสอนจึงมุ่งการพัฒนาทางด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม ไปพร้อม



กับสติปัญญา จนสามารถปรับตัวให้อยู่ในสังคมที่ดีได้อย่างมีความสุข เป้าหมายของการศึกษา คือ มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาไปพร้อมๆ กัน มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวเองเข้ากับสังคมได้อย่างมีความสุข มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียนตามความถนัด ความสนใจและตามความสามารถของผู้เรียนเอง ส่งเสริมประชาธิปไตยทั้งในและนอกห้องเรียน โดยมุ่งให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง มุ่งให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ในการดำรงชีวิตเป็นหมู่คณะและรู้จักปกครองตนเอง

ปรัชญาพิพัฒนาการนิยมเชื่อว่า มนุษย์เป็นคนดี มนุษย์ไม่ได้โง่หรือฉลาด มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความว่างเปล่า ความฉลาดหรืออุปนิสัยของมนุษย์ ได้รับมาภายหลังจากประสบการณ์ทั้งสิ้น มนุษย์มีอิสระเสรี มีได้อยู่ภายใต้ลิขิตของผู้หนึ่งผู้ใด ดังนั้น มนุษย์จึงมีศักยภาพพัฒนาตัวเองให้ดีขึ้นได้อย่างแน่นอน โดยปฏิเสธความรู้อันเป็นความจริงสูงสุด เพราะความรู้มีวิวัฒนาการอยู่เสมอ ความรู้ที่ดีต้องช่วยมนุษย์แก้ปัญหาและเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมมากที่สุด ความรู้ต้องนำไปใช้ได้ผลจริง กระบวนการของการศึกษาถือว่า ประสบการณ์และการทดลองมีความสำคัญที่สุดของความรู้ และการเรียนรู้เป็นเรื่องของการกระทำ (Doing) มากกว่ารู้ (Knowing) และจะต้องให้ผู้เรียนได้รู้จักที่จะแก้ไขปัญหาของตนเองและสังคมได้ และต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล

ขณะที่นักคิดผู้เลื่อมใสปรัชญาพิพัฒนาการยืนยันเสรีภาพแห่งปัจเจกบุคคลของผู้เรียน แต่สำหรับนักคิดสารัตถนิยม เช่น วิลเลียม ซี แบกเลย์ (Bagley) โต้แย้ง เพราะเชื่อว่าการศึกษาคือเครื่องมือในการสืบทอดมรดกทางสังคมซึ่งก็คือวัฒนธรรมและอุดมการณ์ อันเป็นแก่นสาระสำคัญ (essence) ของสังคมให้ดำรงอยู่สืบไป ดังนั้น หลักสูตรการศึกษา ต้องประกอบด้วยความรู้ ทักษะ เจตคติ ค่านิยม และวัฒนธรรม อันเป็นแก่นสำคัญ ซึ่งสังคมเห็นว่าเป็นสิ่งถูกต้อง ดีงาม สมควรที่จะรักษาและสืบทอดให้อนุชน ดังนั้น การเรียนการสอนที่ดี ต้องเน้นบทบาทของครู ผู้ถ่ายทอดความรู้และสาระต่างๆ รวมทั้งคุณธรรมและค่านิยมของสังคมอันดีงามแก่ผู้เรียน ผู้เรียนมีฐานะของผู้รับสืบทอดมรดกทางสังคม จำเป็นต้องอยู่เป็นระเบียบวินัยและพยายามเรียนรู้สิ่งที่ครูถ่ายทอดให้อย่างจริงจัง ตั้งใจ นักคิดที่มีทัศนคติแบบนี้ มักประเมินว่าปรัชญาพิพัฒนาการนิยม ทำให้ผู้เรียนมีความรู้ไม่เพิ่มขึ้นเป็นอันขาดระเบียบวินัยขาดความรับผิดชอบต่อสังคม และทำให้ผู้เรียนขาดทัศนคติที่จะอนุรักษ์สถาบันของสังคมต่อไป ทำให้การศึกษาต้องในคุณภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาทางด้านสติปัญญา

บทความนี้ ผู้เขียนจะวิเคราะห์ว่า สภาพปัญหาการศึกษาที่สัมพันธ์กับเสรีภาพของมนุษย์ตามปรัชญาพิพัฒนาการนิยมกับแนวคิดเรื่องโพธิจิต โดยวิพากษ์ว่าการศึกษาคงไม่ควรปลูกฝังความยึดมั่นให้กับมนุษย์ เพราะความยึดมั่นในเจตจำนงของตนเองนั้น เป็นเหตุให้มนุษย์ปฏิเสธเจตจำนงของคนอื่น ซึ่งเป็นการปิดกั้นโอกาสทางการศึกษา บทความนี้ ผู้เขียนจะศึกษา 2 ประเด็น คือ 1) ความเป็นจริงกับความรู้อันเป็น 2) เป้าหมายทางการศึกษากับเจตจำนงเสรี

### 3. ปัญหาความเป็นจริงกับความรู้อันเป็น

ปัญหาเสรีภาพกับปรัชญาการศึกษา เกิดจากความเข้าใจเรื่องความเป็นจริง (Reality) อันเป็น



สิ่งที่จะกำหนดความรู้ของมนุษย์ ปรัชญาพิพัฒนาการนิยม ตั้งอยู่บนรากฐานของปฏิบัตินิยม ที่มีมุมมองว่า ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิต ความคิดเป็นเครื่องมือของการกระทำ ความคิดที่เอาไปใช้ในชีวิตประจำวันไม่ได้นั้นไร้ความหมาย ความรู้คือการปรับตัวให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อม ความรู้มิใช่เป็นเพียงสิ่งที่มีอยู่ในจิตหรือเป็นเพียงการถ่ายความจริงเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่แปรไปตามพัฒนาการของชีวิตได้ และเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับความเกี่ยวข้องกันของอินทรีย์กับสิ่งแวดล้อม สติปัญญาหรือความรู้เป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์บรรลุเป้าหมายของชีวิตได้ ปรัชญาพิพัฒนาการนิยมเห็นว่า เมื่อมนุษย์ยังไม่รู้โครงสร้างของมโนส (ความคิด) มนุษย์ควรยึดเอาสิ่งที่ปฏิบัติได้เป็นความรู้ ดัง จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ยืนยันว่า มโนส (ความคิด) ของมนุษย์ฉลาดขึ้นโดยการปฏิบัติ จึงเสนอการเรียนการสอนโดยการปฏิบัติ (learning by doing) ดิวอี้ถือว่าความเป็นจริงอยู่ที่ผลของการแก้ปัญหา และเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ดังนั้น มนุษย์ควรเลือกความรู้ที่ปฏิบัติได้เท่านั้น ด้วยความเห็นที่ว่า โลกและสิ่งต่างๆ ในโลกเป็นสิ่งที่มีความอยู่จริง ดังนั้น ความรู้มาจากประสบการณ์ ไม่ใช่สิ่งที่ไหลเข้ามาในจิต แต่จิตตัวดำเนินการของความรู้อย่าง การรับรู้ การเข้าใจ และการเชื่อ เป็นต้น

แต่สำหรับปรัชญาสารัตถนิยมกลับโต้แย้ง ด้วยมุมมองต่างว่า ความเป็นจริง (Reality) เป็นความนึกคิด (Mind) และเป็นจินตภาพ (Idea) หรือ แบบ (Form) ที่มีอยู่ในจินตนาการของเรา โลกแห่งความเป็นจริงอันสูงสุด (Ultimate reality) จึงเป็นโลกแห่งจินตนาการ (A world of mind) จากพื้นฐานความเป็นจริงนี้ สารัตถนิยมเชื่อว่า การล่วงรู้ความเป็นจริงได้ ต้องอาศัยจิต (Mind) อาศัยปัญญา (Intellect) จึงจะเข้าถึงความเป็นจริง ที่มีอยู่ในจินตภาพ (Idea) ได้ กล่าวคือ มนุษย์ใช้ปัญญาและความคิดรับรู้ความเป็นจริง เมื่อใด มนุษย์มีปัญญาล่วงรู้ความเป็นจริง เมื่อนั้นมนุษย์มี “ความรู้” Plato เป็นบิดาแห่งปรัชญาจิตนิยม เห็นตรงกับ อิมมานูเอล ค้านท์ (Immanuel Kant) ว่า ความรู้เกิดขึ้น ก็ต่อเมื่อมีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ การรับรู้ (Percepts) คือ การได้รับข้อมูลเกี่ยวกับวัตถุโดยผัสสะ และการเข้าใจ หรือ สัญชาน (Concept) คือ ความคิดที่เกิดขึ้นในจิต ดังนั้น ความรู้มาจากการรับรู้ของจิต โดยการป้อนข้อมูล ผ่านผัสสะเป็นสำคัญ

แม้ความเป็นจริงกับความรู้ของมนุษย์ในมุมมองของปรัชญาทั้งสองจะตรงกันอยู่ กล่าวคือ ยอมรับว่าสิ่งที่จิตรับรู้ความเป็นจริง แต่ปรัชญาพิพัฒนาการนิยมยอมรับเฉพาะความรู้ที่ปฏิบัติได้เท่านั้น โดยปฏิเสธความรู้อื่นทั้งหมด เพราะนอกจากทำให้ชีวิตความเชื่อง้ำแล้ว ยังไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาชีวิตมนุษย์ในสังคมปัจจุบันที่มีความเปลี่ยนแปลงรวดเร็ว ด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีด้วย เพราะไม่มั่นใจว่า มนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกความรู้ที่ถูกต้องหรือไม่

#### 4. ปัญหาเป้าหมายของการศึกษากับเจตจำนงของผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมเกิดจากเชื่อว่า ในอดีตครูใช้อำนาจควบคุมผู้เรียนมากจนทำให้สังคมไม่ก้าวหน้าไม่มีนวัตกรรมใหม่ ดังนั้น เพื่อลดอำนาจควบคุมของครูผู้สอน ปรัชญาพิพัฒนาการเสนอให้ยอมรับเจตจำนงของผู้เรียนเป็นสำคัญ ไม่ให้ครูผู้สอนเข้าไปแทรกแซงทางความคิด แต่พยายามเสนอข้อถกเถียง หลีกเลี่ยงการมีรูปแบบสำเร็จในการเรียนการสอน ด้วยเห็นว่ากระบวนการเรียนการสอนที่



ยึดถือผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จะทำให้ผู้เรียนมีความตื่นตัว มีความสนใจและตั้งใจแสวงหาความรู้อยู่เสมอ ในการเรียนการสอน เพราะเป็นการสอนตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียน โดยเน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ทำให้ผู้เรียนได้ฝึกกระบวนการคิดเป็นระบบ การคิดมีเหตุผล ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการแก้ปัญหา ซึ่งจะพื้นฐานในการดำรงชีวิตของผู้เรียนในการอยู่ร่วมสังคมต่อไปได้อย่างรุดหน้า

ด้วยเหตุผลต่างกัน ปรัชญาสารัตถะนิยมจึงเห็นว่า เป้าหมายของการศึกษา คือ เพื่อสืบทอดมรดกของสังคม การปล่อยให้เป้าหมายของการศึกษา เป็นเรื่องของเจตจำนงของผู้เรียน อาจทำให้การผู้เรียนขาดวินัย ไม่มีความรับผิดชอบ เพราะผู้สอนปล่อยปละละเลยให้ผู้เรียน กระทำกิจกรรมอย่างเกินขอบเขต มีอิสระเสรีในการเลือกที่จะเรียนตามความพอใจของตนเอง นอกจากนี้ การเรียนการสอนที่เน้นความสนใจผู้เรียนเป็นหลัก เมื่อผู้เรียนเกิดการเปลี่ยนใจในหัวข้อที่ตนสนใจ ก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายการศึกษา หรือจุดประสงค์การเรียนรู้บ่อยครั้ง ตามความสนใจของผู้เรียน ซึ่งจะทำให้การเรียนการสอนไม่ต่อเนื่อง จนกล่าวได้ว่าเป็นความล้มเหลวทางการศึกษา การเรียนการสอนแบบเน้นเจตจำนงของผู้เรียนนั้น ผู้สอนต้องมีบทบาทเป็นผู้แนะแนวมากกว่าบังคับผู้เรียน ซึ่งผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้รอบทุกด้าน และต้องแสวงหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลา แต่ปัจจุบัน ครูผู้ส่วนใหญ่ขาดการเรียนรู้เพิ่มเติมและไม่มีแรงจูงใจในการเพิ่มเติมความรู้ เพราะแบกรับภาระในด้านต่างๆ เป้าหมายของการศึกษาตามปรัชญาพัฒนาการนิยมสร้างปัญหาต่อการศึกษามาก เพราะผู้เรียนส่วนมากขาดวุฒิภาวะ พอที่จะรู้ความสนใจของตนเอง ธรรมชาติของผู้เรียนมักเอาแต่เล่น มากกว่าเล่าเรียน การจัดหลักสูตรให้สนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียนไปเสียทั้งหมด เป็นเรื่องยากจะกระทำได้จริง ความสนใจและความต้องการบางอย่างของผู้เรียน อาจไม่เป็นประโยชน์และอาจเป็นโทษแก่ชีวิตด้วยซ้ำ ที่สำคัญการเรียนการสอน มุ่งเน้นการปรับนักเรียนให้เข้ากับเสียงข้างมากนั้นอาจทำให้ผู้เรียนสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองไปเสียก็ได้

แม้ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมจะเป็นที่ยอมรับและได้รับการสนับสนุนในวงการศึกษาของสังคมปัจจุบัน แต่ไม่ใช่แนวคิดที่จะปฏิบัติจริงได้โดยงาน เพราะมนุษย์ไม่มั่นใจว่า ความคิดของแต่ละคน จะทำให้มนุษย์เลือกเป้าหมายและวิธีการที่ถูกต้องได้หรือไม่

## 5. สภาพปัญหาและแนวทางแก้ปัญหาพัฒนาการนิยมในกรอบคิดเรื่องโพธิจิต

ท่ามกลางสภาพปัญหาความขัดแย้ง ระหว่าง 2 ปรัชญาการศึกษาที่มีความแตกต่างกัน ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม มนุษย์คงจำเป็นต้องพัฒนาชีวิตด้วยการศึกษา แน่นนอนที่สุดต้องมีคำถามว่า ปรัชญาการศึกษาใดเหมาะสมกับมนุษย์ในสังคมปัจจุบันที่สุด ผู้เขียนเชื่อว่า ส่วนใหญ่คงเลือกปรัชญาพัฒนาการนิยม เพราะมนุษย์ทุกคนรักชีวิต ที่มีอิสระเสรีไม่ขึ้นกับอำนาจควบคุมของใคร แต่การคล้อยตามปรัชญาศึกษาพัฒนาการนิยมนั้น สังคมอาจเต็มไปด้วยคนเจ้าเล่ห์เจ้ากลที่มีจิตใจคับแคบเห็นแต่ประโยชน์ในวงสังคมเฉพาะของตนเท่านั้น เพราะทัศนะแบบปัจเจกมีความเชื่อว่า ความรู้เป็นเรื่องส่วนตัวไม่จำเป็นต้องจ้อครูไม่เกี่ยวข้องบุคคลภายนอกความสนใจของตนเอง การศึกษาเช่นนี้ย่อมกล่อมเกลาผู้เรียนให้กลายเป็นนัก



ฉกฉวยประโยชน์ เพราะสนใจแต่สมาคมของตัวเองเท่านั้น แต่ถ้าหันไปเลื่อมใสในปรัชญาสารัตถนิยม สังคมก็อาจเต็มไปด้วยคนใจคอโหดร้าย ด้วยทัศนคติทางการศึกษา ที่มุ่งพัฒนาการเรียนรู้ไว้ด้วยรูปแบบอันเคร่งครัดของครูและสังคม ทำให้มนุษย์กลายเป็นคนเจ้าคิดเจ้าแค้น จ้องทำลายคนอ่อนด้อยกว่า ด้วยมาตรฐาน เพราะถูกกดทับกันด้วยอำนาจของการศึกษา

อย่างไรก็ดี จะเห็นได้ว่า ทุกวันนี้สังคมเต็มไปด้วยคนสองประเภทนี้ อันเป็นผลผลิตของปรัชญาการศึกษาที่มีความแตกต่างกันสุดขีด จนเกิดปัญหาขัดแย้งกันของมนุษย์ อันเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาองค์กร ส่งผลให้สังคมตกต่ำเสื่อมถอย อันเป็นหายนะของประเทศชาติและส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อคนสองประเภทนี้ต้องเวียนมาเป็นครูเป็นศิษย์กันแล้วย่อมเข้ากันไม่ได้ เหมือนน้ำกับน้ำมันที่ไม่อาจรวมเป็นเนื้อเดียวกันได้เลย ในที่สุดทั้งคู่ครูละศิษย์ก็ไม่อาจบรรลุเป้าหมายของการศึกษาได้

สำหรับประเด็นปัญหาถกเถียงเรื่องความเป็นจริงกับความรู้ และเป้าหมายการศึกษากับเจตจำนงเสรีนั้น การพิจารณาขัดแย้ง ระหว่าง 2 ปรัชญาการศึกษาที่มีทัศนะต่าง มีความสำคัญ ต่อความเข้าใจเรื่องเสรีภาพของมนุษย์กับการจัดการศึกษาอันเหมาะสม ผู้เขียนมีข้อเสนอการพิจารณาตามกรอบคิดเรื่องโพธิจิต

สำหรับประเด็นความเป็นจริงกับความรู้ เมื่อพิจารณาตามแนวคิดโพธิจิต จะเห็นได้ว่า คำสั่งสอนของครู อันเป็นผัสสะภายนอก ไม่อาจมีอำนาจน้อมนำผู้เรียนได้ เพราะมนุษย์มีอิสระในการเลือกความรู้และตัดสินใจได้ว่าอะไรเป็นมายาและอะไรเป็นความจริงแท้ (Whitehill, James, 1987, pp. 9-13) เช่นนี้ จึงทำให้เชื่อได้ว่า โดยธรรมชาติแล้ว มนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกความรู้ได้

ส่วนประเด็นเป้าหมายของการศึกษากับเจตจำนงเสรีนั้น แม้คำสอนของครูจะมีอำนาจต่อความคิดของศิษย์ แต่เมื่อพิจารณาด้วยแนวคิดโพธิจิต จะเห็นได้ว่า ความคิดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของชีวิต การที่ผู้เรียนจะเข้าใจตัวเองและเข้าใจสิ่งอื่นได้หรือไม่ นั่น ผู้เรียนต้องอาศัยอายตนะทั้ง 6 (David J. Kalpahana, 1999, p. 41) เช่นนี้ จึงทำให้เชื่อได้ว่า ความคิดผิดของมนุษย์ โดยธรรมชาติแล้ว ความคิดของมนุษย์ไม่ทำให้มนุษย์เลือกเป้าหมายและวิธีการผิดไปได้

การพิจารณาประเด็นดังกล่าว จำเป็นต้องละความยึดมั่นในความรู้เสียก่อน เพราะความยึดมั่นทุกชนิด ไม่อาจทำให้มนุษย์วางใจในโพธิจิตได้ ดัง วิมลเกียรติคุณเทศสูตร กล่าวว่า...จิตของท่านผู้เจริญสูงต่ำไม่เสมอภาคเอง ต่างหากเล่า...ท่านผู้เจริญมิได้อาศัยพุทธปัญญาที่ศนาโลกนี้ ฉะนั้นจึงเห็นโลกธาตุว่าไม่สะอาดหมดจด (เสถียร โพธิธรรมะ, 2543, หน้า 5) เมื่อเห็นได้ว่า มนุษย์จำเป็นต้องอาศัยผัสสะภายนอกพร้อมกับประสบการณ์ ในการตัดสินใจว่าอะไรผิด อะไรถูก เพราะมนุษย์มีเสรีภาพเลือกความรู้และกำหนดเป้าหมายในการดำเนินชีวิตได้ ดังนั้น เจตจำนงของคนอื่น ก็เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ด้วย เพราะยอมรับได้ว่ามนุษย์ประกอบด้วยกายกับจิต มนุษย์เข้าถึงความรู้ได้ทั้งสองทาง คือ การประจักษ์และอนุมาน (Dunne, John D., 2004, p.793) ตราบไต่เมื่อกายและจิตสอดประสานเป็นหนึ่งเดียวกันแล้ว มนุษย์ทุกคนย่อมบรรลุสภาวะเดียวกันนั่นคือ พุทธภาวะอันเป็นสภาวะเดิมแท้ของตนเองได้ (ประทุม อังคุโรโรหิต, 2553, หน้า 201) ถ้าเป็นเช่นนั้น ความรู้จึงไม่มีอำนาจของใครควบคุมใคร เพราะ



ทุกคนหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกัน

อย่างไรก็ตาม อาจมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่าไม่ใช่เรื่องง่ายสำหรับการยอมละวางอัตตา ขอให้ดูพระโพธิสัตว์เป็นตัวอย่าง พระองค์ก็ทรงใช้เวลายาวนานหลายภพชาติ ในการศึกษาเพื่อละวางอัตตาของพระองค์ เพราะความไม่ยึดมั่น เป็นเรื่องยากยิ่งเกินจะกระทำได้ในชาติเดียว แม้ทุกคนจะรู้ว่ามนุษย์ขัดแย้งกันนั้น ก็ด้วยความยึดมั่นอัตตา แต่นั่นเป็นเพราะมนุษย์มีความขี้ดัดตัวมาจากอดีต (ประทุม อังกูรโรหิต, 2553, หน้า 224) มนุษย์จึงมองไม่เห็นหนทางเข้าถึงโพธิจิตได้ แต่เมื่อใดละความยึดมั่นได้ แม้เพียงชั่วขณะ คัมภีร์พระพุทธศาสนาหายานยืนยันว่า นั่นชื่อว่าได้บรรลุถึงโพธิจิตแล้ว สามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้โดยไม่ขัดแย้งกับใครเลย เพราะเมื่อใดมนุษย์มองเห็นโลกตามความเป็นจริง ด้วยปัญญาว่า สรรพสัตว์เป็นหนึ่งเดียวกันด้วยพุทธภาวะไม่มีใครแบ่งแยกกับใครได้ (เสถียร โพธิ์นันทะ, 2543, หน้า 86) นอกจากทุกข์และศักยภาพของการดับทุกข์เท่านั้น (Anyen Rinpoche, 2006, p. 229) ทุกคนรวมทั้งสรรพสัตว์จึงมีอยู่ด้วยการอิงอาศัยกันและกัน การมองให้ลึกเข้าไปภายในชีวิตของตนเอง เพื่อค้นหาสิ่งที่ดีที่สุดในทุกชีวิตนี้ อาจตรงกับพระพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า จิตเดิมแท้ อันมีสภาวะบริสุทธิ์ ซึ่งไม่ต่างกับพระพุทธศาสนาหายานเห็นว่าจิตเดิมแท้มีสภาวะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระพุทธเจ้า เรียกว่า โพธิจิตหรือพุทธภาวะ ตามที่มีปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหายานทั้งหลาย เช่น สัทธรรมปุณฑริกสูตร ติมลเกียรตินิเทศสูตร

ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม คือ อัตตาเป็นตัวบ่งชี้ว่า เสรีภาพของมนุษย์ไปได้กับการศึกษาหรือไม่ แต่ถ้าพิจารณาด้วยโพธิจิตแล้ว ย่อมเกิดความเข้าใจใหม่ ดังนี้ 1) ผู้เรียนไม่ควรให้ความสำคัญกับเจตจำนงของตนเองมากกว่าครู เพราะเจตนาของตน ย่อมทำให้ชีวิตถูกโต้แย้งโดยครูเสมอ 2) ผู้เรียนควรยอมรับฟังความคิดเห็นของครู เพราะทุกคนมีความสำคัญเสมอไปกับตน 3) ผู้เรียนไม่ควรมุ่งเอาชนะครู เพราะการศึกษาไม่มีครูไม่ได้ จะเห็นได้ว่า การพิจารณาปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมด้วยแนวคิดโพธิจิต การศึกษาควรเป็นการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ทั้งของครูและผู้เรียน ให้พร้อมเป็นที่พึ่งที่หวังต่อกัน ซึ่งพระพุทธศาสนาหายานยืนยันว่า มนุษย์ทุกคนสามารถฝึกหัดได้ และเห็นผลได้จริง สุดท้ายเรื่องเสรีภาพกับการศึกษานี้ คงต้องปล่อยให้เป็นเรื่องระหว่างครูกับศิษย์ตัดสินใจเลือกเอง เพราะผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่นเท่านั้น จึงจะรู้ว่าการเรียนรู้อย่างอิสระเสรี มีสภาวะเช่นไร

## 6. บทสรุป

จากการวิเคราะห์ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัญหาเสรีภาพของมนุษย์ ตามปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม กับแนวคิดเรื่องโพธิจิต ใน 2 ประเด็น คือ 1) ความรู้กับความเป็นจริง 2) เป้าหมายของการศึกษากับเจตจำนงเสรี

จากการศึกษา พบว่า ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมยืนยันเสรีภาพจำเป็นต่อการศึกษา เพราะการศึกษาคือชีวิตไม่ใช่เตรียมพร้อมเพื่อชีวิต ดังนั้น ความรู้ต้องไม่ใช่ความเป็นจริงตายตัว แต่





เปลี่ยนแปลงตามประสบการณ์ของแต่ละคน ความรู้เกิดจากประสบการณ์ของผู้เรียน ดังนั้น เป้าหมายและวิธีการศึกษา เป็นเจตจำนงของผู้เรียนไม่ใช่เจตจำนงของครู เพื่อการเรียนรู้ร่วมกับคนอื่นได้ แต่ถูกโต้แย้งโดยปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือสืบทอดมรดกของสังคม ดังนั้นความรู้จึงเป็นการเข้าถึงความเป็นจริงอันตายตัวด้วยสติปัญญา เป้าหมายและวิธีการศึกษาคือพัฒนาสติปัญญาตามเจตจำนงครูผู้ถ่ายทอดความรู้ เพื่อการดำรงอยู่ได้ของสังคม

อย่างไรก็ตาม การพิจารณาข้อโต้แย้งตามแนวคิดเรื่องโพธิจิต พบว่า ความรู้ไม่ใช่สิ่งตายตัว เป้าหมายและวิธีการศึกษา คือ การปรับตัวเข้ากับเปลี่ยนแปลงได้ โดยไม่ปฏิเสธเจตจำนงของทุกคนเพื่ออยู่รวมกันได้โดยไม่ขัดแย้ง

จากการศึกษาผู้เขียนสนับสนุนปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม เพราะการจำกัดเสรีภาพของผู้เรียนด้วยอำนาจของครูเพียงฝ่ายเดียวทำให้เกิดความขัดแย้ง การกำหนดความรู้ โดยคำนึงถึงเสรีภาพของผู้เรียนนั้นไม่ผิด เพราะโดยธรรมชาติของมนุษย์ ไม่อาจถูกใช้เป็นวิถีบรรลุเป้าหมายของใครได้ ข้อเสนอของผู้เขียน คือ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมควรละวางความยึดมั่น แม้ความเป็นประชาธิปไตยก็ไม่ควรยึดถือ เพราะความยึดมั่นทำให้มนุษย์ปฏิเสธเจตจำนงของคนอื่นเสมอเป็นความขัดแย้ง จนปิดกั้นโอกาสทางการศึกษา

## บรรณานุกรม

- กิตติมา ปรีดีโลก. (2520). *ปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพฯ: ประเสริฐการพิมพ์.
- ประทุม อังกูโรหิต. (2553). พระมหาปณิธานของพระโพธิสัตว์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งมหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร โพนินันทะ (แปล). (2543). *วิมลเกียรติคุณเทสสุตร*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- เสถียร โพนินันทะ (แปล). (2543). *อโศกธรรมทวารวรรค*, วิมลเกียรติคุณเทสสุตร. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- Anyen Rinpoche. (2006). *The Union of Dzogchen and Bodhichitta*. New York: Snow Lion Publication.
- David J. Kalpahana. (1999). *The Buddha's Philosophy of Language*. Ratmalana: A Sarvodaya Vishva Lekha Publication, 1999.
- Dunne, John D. (2004). *Foundation of Dharmakirti Philosophy (Study in India and Tibetan Buddhism)*. Boston: Wisdom Publications.
- Whitehill, James. (1987). "Is There a Zen Ethics?". *The Eastern Buddhist*. Vol. XX, No.1, Spring.